

Akademie výtvarných umění v Praze

Studijní program Výtvarná umění

Ateliér grafiky 2

DIPLOMOVÁ PRÁCE

My

We

Vypracoval*a: Matyáš Grimmich

Vedoucí diplomové práce: Prof. Akad. mal. Vladimír Kokolia

Oponentka diplomové práce: MgA. Barbora Kleinhamplová

Vedoucí teoretického textu: Mgr. Vojtěch Märč, Ph.D

Akademický rok 2022/2023

Klíčová slova: společenství, my a já, jednota, mapování, příběhy

Píši fragmenty příběhů z různých stran spektra společenství: když společenství chybí a nevzniká, píšu o úzkostech, opuštění, individualismu – o nemožnosti navázat vztah. Píšu o zásazích společenského systému – který není společenstvím – do individuálního zdraví a nemoci.

A na druhé straně píši fragmenty příběhů, o náhradách za společenství, která mohou být monstrozní, třeba když se stávají falešnou jednotou. Já se rozpouštím v my. Ze společenství se stává místo postavené kolem násilí.

Snažím se skrze příběhy mapovat téma společenství – a často jeho absenci. Snažím se pochopit, co to společenství vlastně vůbec je, co je za tou myšlenkou za další témata a touhy.

...

Teoretická část: Absence my, absence jednotícího rámce

Myšlenkový rámec mi poskytla kniha *Politiky jednoty ve světě proměn* (Michael Hauser, Joseph Grim Feinberg a Jakub Ort, 2021), popisující rostoucí hlad po velkých identitách, po společném rámci, po společném horizontu, který zmizel s rozpadem lidských práv a rozvojem partikularity.

Velké identity byly relativně nedávno zavrženy, protože se často zdiskreditovaly. Hlad po nich se nyní ozývá jednak v momentě, kdy už dlouho dominuje partikularita a politika identit v levicovém i pravicovém podání jako rysy postmoderní kultury spojené s neoliberalismem. Ale větším problémem možná je celkem nedávné uvědomění si ztráty společného rámce – asi posledního, který jsme měli – kterým jsou lidská práva. Po arabském jaru a migrační krizi se ukazuje, že lidská práva nejsou něco, co by opravdu tvořilo něco, co nás spojuje, ale byl možná spíše západním vývozním artiklem, který se stahuje v okamžiku, kdy se dost nehodí. Obecná partikularita zájmů hrozí znemožněním jakéhokoliv konsensu, obzvlášť například v možnostech společné reakce na klimatickou změnu. Více se ptáme, co potřebuji já, jaké je moje já, než co potřebujeme my a jaké je naše my.

Od partikularity, politiky identit, emancipace k jednotě

Kniha *Jednota politiky ve světě proměn* popisuje hlad po společenství na vzestupu populismu, který možná sám o sobě nemusí být špatný, ale nese s sebou rizika rozkladu demokracie nebo nástup fašismu. Touha za populismem je vytvořit společenství, novou jednotu, spojit fragmenty, ale možná na to jde rizikově.

Hledal jsem v literatuře, jak může vypadat jednota. Jean-Luc Nancy (*Nečinné společenství*, Jean-Luc Nancy, 2019), který se zabývá pocitem ztráty společenství, před

jednotou varuje. Jednota je do sebe uzavřená, které vlastně ani není společenstvím, protože znemožňuje dialog. Pak-li že společenství eliminuje prvek cizího, uzavírá se do sebe.

Velmi podobným argumentem také odmítá shluk individuí jako společenství. Protože individuum pro něj má také charakter uzavřenosti do sebe.

A Nancy také kritizuje představu společného těla. Stávám-li se druhým, dělám z druhého sebe, přestáváme být partneři v dialogu.

Pro knihu Politika jednoty ve světě proměn nová jednota, velká identita může být buď definovaná negativně – my jsme ti lepší, než ti horší, my máme křesťanské hodnoty, protože nejsme muslimové, my jsme češi, protože nejsme Němci. Nebo pozitivně, se schopností překlenout oddělené sociální skupiny a pojmut různé identity do sebe, transgresivně. Takové společenství by bylo schopné přijímat cizí prvky.

Pro Nancyho je ale potřeba, aby si společenství udrželo v sobě prvky cizosti, nejednoty. Aby se kolektivita nepřehoupla ve vymazání jedinců. Možná špatně rozumím Nancyho textu, ale přijde mi zajímavý ten nárok, kdy je potřeba, aby společenství nebylo tvořeno individui, ale také aby v něm nechyběli. Začalo mne tedy zajímat, jak se vlastně tvoří já, jaké příběhy se o něm vypráví.

Protože procházím výcvikem v práci se skupinou podle Carla Rogerse, zaujalo mne jeho pojetí jedince – self. Jeho humanistická psychologie silně ovlivnila emancipaci, když přišel s pojmem seberealizace. Carl Rogers přišel s na klienta orientovanou psychologií postavenou na pojmu sebe-aktualizačního principu. Na tento pojem znamenající vrozený pohyb k vlastní spokojenosti navazuje například Betty Friedan s pojmem *forfeited female self* a s manifestem, že ženy, jako každý člověk, mají právo na seberealizaci. Celá na klienta orientovaná terapie je orientovaná na cestu k pravdě, nápravě distorzí percepce osobnosti a schopnosti vztahu člověka (aniž by se používali pojmy psychopatologie). Pro Rogerse je důležitá emancipace já proti skupině, kterou je já potlačené. Člověk v procesu terapie nachází svoje já. Terapie pro Rogerse je nalézáním člověka v jeho konkrétních podmínkách, jeho vlastní zkušenosti. Přišel se slavným pojmem *být sám sebou*, přičemž to znamená být na cestě své vlastní individuace, sebeaktualizace.

Bytí sám sebou ale s sebou také nese několik rizik. Jedním rizikem je psychologizace jedince. Například práce jiného humanisticky orientovaného autora Paola Freire s utlačovanými skupinami nevedla k rogeriánské otázce, jaká je tvoje zkušenost, kde je tvoje já ve světě. Místo toho se Freire ptá, koho je tvoje zkušenost. Myslí tím to, jak je podmíněná tvoje zkušenost skupinou, ke které patříš? Freire Rogerse kritizoval, že vyzdvihování osobního a individuálního u utlačené skupiny nedává smysl, když zkušenost utrpení je zde kolektivní a vyžaduje kolektivní reakci a ne individuální práci jedince na sobě.

Bytí sám sebou ve smyslu jedince se může stát mocenským nástrojem. Což může být dobře vidět u mechanismu pojetí psychických onemocnění, které se berou většinou jako individuální, přestože většina z nich má evidentně systémovou příčinu nebo charakter (viz Gabor Maté, Mark Fischer, Jaakko Seikkula). Vytlačení takové zkušenosti do osobní sféry možná také znemožňuje efektivní vytváření společenstev, které by uměly od zátěže spojené

s nemocí pomáhat, ale rozhodně silně znemožňuje zdvihat téma jako společné, politické a institucionální.

Dalším z možných rizik je ustrnutí procesu vlastní změny. Vlastní změna znamená nárok na sebe, nárok na mé vlastní a známé, aby se dál vyvíjelo. Je to vlastně proces proměny, zcizování se sobě, rozšiřování svého já o prostory vnější já. Prosté přijetí sama sebe, které je jednou z podmínek rogeriánské práce je možná past, kdy padáme do individuality a ztrácíme schopnost dialogu nebo bytí s.

Freire i Rogers přichází s koncepty já, které mají různý důraz na to, jak individuální jsou. Na pomyslné ose já – my je Freire je o kus blíže k pojetí self jakožto projevu my. Důležitá je emancipace skupiny vůči jiné skupině, než pouze jedince proti skupině.

Pozice toho, co je já, je konstruovaná, je to náš model. Zvláštní příklad toho jak pojetí já opřené o autenticitu bytí sama sebou je komplikované, přináší například kniha, Right to sex, která popisuje i sexuální touhy a přitažlivost jako něco, co není tak jednoduše osobní. Já – self není něco čistého, individuálního. V okamžiku, kdy by bylo, stalo by se do sebe uzavřenou jednotkou.

Možná taková osa já – my, není vlastně vůbec osou, ale spíš mapou s různými zákrutami, po nichž se pohybujeme v procesu vlastní individuace. Někdy navštěvujeme bytí sebou, abychom ho potom opouštěli a odcházeli do kolektivnějších pojetí sebe a pak zase jinam.

Tak například Maureen O'Hara popisuje zážitek s bytím sama sebou v rogeriánské skupině, kdy nejvíce osob nachází svoje já, jsou nejvíce sami sebou, zažívá skupina také pocit jednoty. Podobně probíhá proces ve skupině podle Scotta Pecka, kde skrze přijetí individuálních já, přichází skupina k prožitku jednoty, aby se následně celá rovnováha takového procesu rozpadla a skupina jako celek upadla zpět do chaosu. (Person-Centered Approach as Conscientizacao: The Works of Carl Rogers and Paulo Freire, Maureen O'Hara, 1989)

Stále se mi vrací představa individuace podle Simondona, kde jsou jednotlivci a kolektiva na sobě závislé a k individuaci dochází prostřednictvím interakce obou. Simondon tvrdil, že jednotlivci není již existující entitou, ale spíše se vynořuje prostřednictvím procesu diferenciaci z kolektivního pole. Kolektiv zároveň není statickou entitou, ale spíše dynamickým polem, které se vyvíjí prostřednictvím individuace jednotlivců, kteří ho tvoří. (On Psychic and Collective Individuation: From Simondon to Stiegler, Matt Bluemink, 2021)

Individuace je tedy proces, který je individuální i kolektivní. Jednotlivec přispívá k procesu tím, že prochází procesem diferenciaci a sebeaktualizace, zatímco kolektiv poskytuje podmínky a zdroje nezbytné k tomu, aby tento proces nastal. A naopak, kolektiv se vyvíjí a transformuje prostřednictvím individuace jednotlivců, kteří ho tvoří, a vytváří nové možnosti a potenciály pro budoucí individualizaci.

To co udržuje self v pozici schopné společenství, chrání ho před individualitou, je možná schopnost být v individuálním procesu společně se společenstvím, schopnost se sobě zcizit (deindividualizovat se), rozšiřovat se o cizí, ztrácet sebe, vzájemně se měnit.

Praktická část diplomové práce

Praktická část práce se skládá z fragmentů textů rozložených v instalaci mapy a z workshopů.

I. Fragmenty příběhů a mapa

Motivem proč se zabývám tématem společenství je pro mne pocit, že chybí něco jako na společenství orientovaný přístup. Papež František formuluje přání po nějakém společném rámci nebo horizontu, v paradoxně formulované větě, že “muži a ženy mohou mít společný cíl” (Fratelli tutti, papež František, 2020). Absence záměru a vize pro společenství je silně znát v institucích (jako jsou školy, ale i další), které produkují vztahy, ale moc neřeší jaké, nebo nevědí, kudy na to. Nebo vznikají pokusy o vytvoření společenství, které možná ke společenství vlastně nevedou.

Mojí ambicí (asi nesplněnou) je vytvořit kompas nebo mapu, kudy se ke společenství dostávat – ačkoliv je samo možná jenom ideálem, něčím, co ve skutečnosti není – mít něco jako měřítko, nástroj k tomu, jak rozpoznávat procesy směřující ke společenství a také rozpoznat, kdy to, k čemu jsme došli společenstvím není. Mým záměrem není prezentovat jeden výrok nebo hodnocení, například, že musíme být kolektivní, nebo že je nejdůležitější svoboda individua. Mým záměrem je spíš orientace v poli, kde jsou různé polohy *my* a také *já*.

V procesu práce jsem začal snahou popsat pole tématu skrze příběhy. Místo teoretického popisu jsem zvolil práci s příběhy, které snad uchopují složité propletené linky přístupněji. Fragmenty příběhů jsou částečně smyšlené, ale většina vychází ze zkušenosti z mého bezprostředního okolí. To, co jim je společné, je hlad po společenství a snaha ho dosáhnout. Všechny reprezentují strategie vytváření společenství, často možná velmi podivné. Spojnicí fragmentů je kromě reagování na absenci společenství, pokus o hledání pozice *já* a pozice *my*, které nemusí být jasně vyhraněná. Jak popisuje Nancy, společenství není ani jednota – dokonalé *my*, ani není složené z individualit.

Finální podoba instalace je mapa, která se skládá z textů a kreseb, které vznikaly spolu s psaním. Mapa nabízí vztahy mezi jednotlivými příběhy, mezi jednotlivými polohami nebo stavy *já* a *my*.

Technicky je mapa je promítána na zem, aby se v ní dalo fyzicky pohybovat a dovozovala tak procházet částmi příběhů a jednotlivými ohnisky – kresbami. Mapa je na zemi, aby nabízela určitý odstup – má fungovat jako labyrint světa, kde se hledá smysl – nadhled je ale omezený tím, že naším pohybem v projekci se stáváme součástí mapy.

Principem této mapy je proměnlivost, její vodítka se mění a přepolovávají. Fixní mapa by se asi stávala totalitou, uzavřeným celkem, nadvládou. Cesty a ohniska mapy se stále mění a proto je mapa spíš bludištěm slepých cest (ne)vedoucích ke společenství nebo stále se proměňujícím celkem. Tento proces také zaznamenává podstatu příběhů. To, co se nabízí v jeden okamžik jako cesta ke společenství, se může změnit v cestu k uzavřenosti. V jeden okamžik se snaha o společenství, rovnost, spravedlnost nebo svobodu mění v něco,

co není vůbec společenstvím. Nebo v jeden okamžik je emancipace cestou ke společenství a v druhém už ne. Zmatení je tady asi relevantní poznání.

I. a. témata fragmentů

Terapie

Fragment o hranicích terapie, kde terapeut přemýšlí o tom, co může vlastně dělat, když osoba v terapii trpí spíše než vlastním systémovými selháními traumatem sociální rejeckce a samoty, šikanou a chudobou. Osoba je vlastně vrcholně individualizovaná, odpojená, neschopná se propojit a přitom nese odpovědnost za svou psychiku. Terapeut přemýšlí, jestli nepsychologizuje oběť nemoci, která je společná, nikoliv individuální. (Kapitalistický realismus, Mark Fisher, 2010; The Myth of Normal : Trauma, Illness & Healing in a Toxic Culture, Gabor Maté, 2022; Frantz Fanon and the Psychology of Oppression, Hussein Abdilahi Bulhan)

Hledání já

Fragment z terapeutické rogeriánské skupiny, kde probíhá ve skupinovém procesu hledání vlastního já. Skupina nebo metoda terapie zde hledá autentické já. Když ale emancipujeme svoje já, jaké to já má být? Má to být opravdu nějaké individuální vnitřní já, nebo to má být spíše emancipace našeho náležení skupinového vědomí. Nebo jsou jiné varianty, kde se můžeme situovat, kde naše identita není postavená na odlišnosti, ale spíše na překračování sebe (Být sám sebou, Carl Ransom Rogers, 2015; Person-Centered Approach as Conscientizacao: The Works of Carl Rogers and Paulo Freire, Maureen O'Hara, 1989).

Škola

Fragment o škole, která vychovává, spoluvytváří já a my žáků a žaček, ale bez vize, kam vlastně směřuje, jaký typ my produkuje – což se ukazuje například v nejasnosti, kdy upřednostňuje potřeby jedinců, kdy potřeby skupiny. Na škole vzniká šikana, jako způsob ventilu, jako zajištění násilného ale přesto způsobu vytvoření stability a řádu. (Bolest šikanování, Michal Kolář, 2001)

Konstruktor

Snaha o překlenutí lidského a nelidského, snaha o vytvoření společného těla, kde ale nakonec chybí partner, druhá strana v dialogu, mimo jiné proto, že chybí společný jazyk. (Nečinné společenství, Jean-Luc Nancy, 2019).

Jazyk

Fragment přepracovaného příběhu Fernanda Delignyho, ve kterém se mluví o snaze být s lidmi, kteří nemluví. Ve fragmentu akcentuji strategii konfrontace s "cizím" nejazykovým, opuštění vlastního jazykového, jako takový princip opouštění privilegovaných pozic svého já. (The Arachnean and Other Texts, Fernand Deligny, 2015)

Populismus

Fragment z politické úrovně, kde probíhá volání po jednotě a obnovují se pojmy jako lid a národ. Možná se tu ukazuje prostě touha přináležet někam. Nebýt jenom součástí společnosti, která není společenstvím, ale vytvořit nějakou spojující identitu, společný smysl.

Populistická strategie propojuje lidi a skupiny různých zájmů díky vymezení se proti jiné skupině nebo skrze jednoho vůdce, který je dostatečně nejasný, nevyhraněný až amébní, takže si do něj mohou ostatní promítat svoje potřeby a touhy. Jednota takto vytvořená možná hrozí tím, že se stane totalitní, pohltí pod společnými aklamacemi individualitu, až ztratí schopnost dialogu. (Politiky jednoty ve světě proměn, Michael Hauser, Joseph Grim Feinberg a Jakub Ort, 2021; Nečinné společenství, Jean-Luc Nancy, 2019)

Médium

Fragment popisující záměnu já za my. Postava cítí druhé víc než sebe, jako by se její já ztratilo. Je ve stavu konfluence – záměny já za my. Stává se jakýmsi super citlivým médiem k ostatním. Cizí a vlastní se mísí. V psychoterapii je to mechanismus, který nás paradoxně chrání před ostatními. (Gestalt terapie, Paul Goodman, Ralph F. Hefferline, Frederick Perls, 2020)

II. workshopy

V průběhu výstavy budou probíhat také 3 otevřené workshopy zaměřené na mapování absence společenství skupinou. Smyslem mapování je pokus najít cesty, pokud takové jsou. Jak vytvářet společenství. Otázkou je, jestli existují metodologické nástroje pro tvoření malých my, společenstev do určitého malého počtu. Každopádně nemáme způsoby, jak vytvářet širší společenství. Mapování by k nalezení takových strategií a univerzalit mohlo pomoci.

Mapování skupinu má být protipólem k mapování skrze moje textové a obrazové pokusy.

Touhy a strachy ze společenství

Je opravdu hlad po společenství? Společně s psychoanalytickou psychoterapeutkou budeme skrze společnou imaginaci zkoumat jaké touhy a strachy nás k představě poutají. Mezi touhy nepatří jenom touhy po propojení, ale dost možná také destruktivní touhy, touhy po vyloučení, touhy po závislosti, touha k rasismu atd. I ty nám možná mohou pomoci.

Obrazy společenství

Společně s psychoterapeutem, pracujícím v transpersonálním směru. Na workshopu budeme zkoumat neostré hranice mezi jedincem a prostředím skrze práci s tělem a kresbou zkoumat vysoký a nízký sen o společenství: co jsou naše vize a představy a jaká je naše realita.

Příběhy, které si vyprávíme

Příběhy jsou jeden z prvků či strategií, které staví společné identity. Společně se Skupinou splněných přání, budeme vyprávět příběhy a taky příkazy, které tvoří aktuální podoby společenství a hledat, jaké příběhy by mohli být základem budoucích my. (On Psychic and Collective Individuation: From Simondon to Stiegler, Matt Bluemink, 2021)

